

TAJEMSTVÍ VELIKONOC V BYZANTSKÉM RITU PROSTŘEDNICTVÍM MYSTICKO-TEOLOGICKÉ REFLEXE

K A R E L S L Á D E K

To je ten, který sestoupil z nebes na zemi kvůli trpícímu, toho si oblékl v lůně, a jako člověk přišel na svět, přijal utrpení toho, kdo trpěl, a skrze tělo, podrobené utrpení, zničil utrpení těla; a Duchem, který nemůže zemřít, zabil smrt, zabíjející člověka.¹

Melitón ze Sard

V uvedeném citaci z pera Melitóna ze Sard je básnickým stylem představeno teologické tajemství slavení Velikonoc. Sebevzdání druhé božské Osoby odhalené již v okamžiku vtělení předznamenává vrcholný čin spásy v pokorném podstoupení utrpení a smrti, která je „zabita“ vzkříšením Ježíše Krista. Slavení tajemství Velikonoc je cestou vnitřní proměny: od smrti ke vzkříšení za spolupůsobení Osob Boží Trojice. V tomto článku se zaměřím na interpretaci tajemství Velikonoc v byzantském ritu prostřednictvím mysticko-teologické reflexe, respektive skrze duchovní rozvoj osobnosti, jak je pojmán v křesťanské mystické tradici. Mystická teologie,² jak ji nazývají ortodoxní teologové, je ztotožnitelná s oborem, který se v rámci teologických disciplín křesťanského Západu nazývá spirituální teologie.³

¹ MELITÓN ZE SARD. *O Pasše*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 131–132.

² Mystickou teologii ve východokřesťanské spiritualitě můžeme definovat jako teologickou disciplínu usilující o poznání rozmanitých cest proměny lidské přirozenosti v boholidskou v rámci mystického výstupu, ve kterém je člověk prostřednictvím liturgicko-sakramentálního života Církve zbožštěn božskými energiemi a formován nestvořeným světlem milosti, čímž postupně vrůstá do tajemství láskyplného života Boží Trojice – srov. SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 59–61.

³ Pavel Vojtěch Kohut definuje spirituální teologii takto: „Spirituální teologie je teologická disciplína, která na základě biblického Zjevení a kvalifikované křesťanské zkušenosti systematicky studuje sjednocení člověka s trojjediným Bohem v Kristu, k němuž dochází působením Ducha svatého v dějinách církve a světa a lidskou spoluprací, a popisuje jeho organický rozvoj od počátku až po dosažení svatosti se zohledněním

Článek je svojí strukturou rozdělen chronologicky, podle následnosti dní liturgického období, přičemž začneme od přípravy na Velikonoc a text ukončíme meditací o velikonočním triduu. Metodou je aplikace nauky o duchovním rozvoji osobnosti prostřednictvím cesty *obrácení, očištění, osvícení a sjednocení* na jednotlivé dny slavení tajemství Velikonoc v byzantském ritu. Použité prameny pro podložení mysticko-teologických reflexí jsou jak primárního charakteru (evangelijní příběhy, velikonoční liturgické texty byzantského ritu), tak sekundárního (odborné monografie o interpretaci Velikonoc z pera východních teologů, především od ruských autorů a jejich nástupců).

1. Postní příprava na Velikonoc a vstup do *Velkého strastného týdne*

Před dobou velikonoční se v tradici církvi Západu i Východu nachází liturgické období *Velkého půstu*. Postní praxe vrcholí v posledním týdnu před Velikonocemi, který se na Východě nazývá *Velký strastný týden*. Podle přísné tradice půst tohoto týdne zahrnuje suchou stravu po třetí hodině odpolední a na *Velký pátek* by se nemělo jíst vůbec. Na *Velkou sobotu* je také přísný půst, načež se jí až večer pro posílnění před celonočním bděním. Vnější askeze je nemyslitelná bez askeze vnitřní, bez pokání a projevu milosrdenství, jak uvádí následující *kon-dak*⁴ doby postní:

Nyní nastal čas ke skutkům, soud je přede dveřmi. Povstaňme tedy k postu, přinesme slzy lítosti, činnme skutky milosrdenství.

V době postní se kromě sobot, nedělí, *Velkého čtvrtku* a 25. března (slavnost Zvěstování Páně) slouží *Liturgie předposvěcených darů*. Během léto liturgie kněz odříkává následně uvedenou modlitbu sv. Efréma, která výstižným způsobem uvádí do spirituality této liturgické doby:

Pane a Vládce mého života, zažeň ode mě ducha lenivosti, pohrdání, touhy po moci a prázdných řečí. Daruj mi, svému služebníkovi, ducha čistoty, pokory,

rozmanitosti a neopakovatelnosti jednotlivých cest“ – KOHUT, Pavel Vojtěch. *Co je spirituální teologie?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 34.

⁴ Kondak je zpívaný hymnus v liturgii byzantského ritu shrnující teologické tajemství svátků nebo charakteristické vlastnosti svěťce – viz též FARUGGIA, Edward (ed.). *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc: Refugium, 2008, s. 487–488.

trpělivosti a lásky. Ano, Pane a Králi, dej, abych poznal své hříchy a neodsuzoval svého bratra, neboť jsi požehnaný nyní i vždycky a na věky věků. Amen.

Půst – jak se kněz modlí v této modlitbě svatého Efréma – zahrnuje jak aktivní boj proti egoistickým vášním (lenivost, pohrdání, touha po moci, prázdné řeči), tak disponování se pro působení „ducha čistoty, pokory, trpělivosti a lásky“. Autentičnost postní praxe prozrazuje vnitřní postoj pokání v poznání vlastních hříchů a v oproštěnosti od souzení druhých lidí. Postní „vnější“ omezení má člověka lépe disponovat pro „vnitřní“ usebrání, zamezit rozptylování mysli, aby se soustředil a hlouběji meditoval o Božím zjevení a událostech spásy. Během postní doby by se proto měl věřící pečlivěji věnovat Božímu slovu. Liturgické texty *Velkého strastného týdne* nabízejí rozjímat o následujících příbězích z evangelíí: po *Květné neděli*, vstupu Ježíše do Jeruzaléma, následuje *Velké pondělí*, kdy je čten úryvek o Ježíšem zavrhnutém neplodném fikovníku; *Velké úterý* otevírá téma moudrých družiček a *Velká středa* medituje o hříšnici, která líbala nohy Ježíše Krista, čímž tělesně projevila neskonalou lásku. Tímto evangelijním úryvkem o projevené lidské lásce, kterou Ježíš přijímal a hájil, uvádějí biblické texty následujícího dne do tajemství lásky Boha skrze ustanovení nové a věčné smlouvy: eucharistie. Ustanovení eucharistie je v liturgické tradici ortodoxní i katolické církve připomínáno na *Velký čtvrtek*.

2. *Velký čtvrtek*: střet mezi agapickou láskou a filautickou sebeláskou

Na *Velký čtvrtek* se připomíná ustanovení poslední večeře Páně, což je zpřítomňováno slavnostním slavením Božské liturgie sv. Basila Velikého, po které biskup umývá nohy kněžím. V tento den se odhaluje dvojí láska: agapická Krista a egoistická Jidáše. Alexander Schmemmann o projevu spásné a patologické lásky napsal:

Poslední večeře je konečně zjevení výkupné lásky Boha k člověku, lásky jakožto vlastní podstaty spásy. A zrada Jidáše ukazuje, že hřích, smrt a sebezničení přichází také z lásky, ale z lásky znevážené a pokřivené, obrácené k tomu, co si ani nezaslouží být milováno.⁵

⁵ SCHMEMMANN, Alexander. La settimana santa. In SCHMEMMANN, Alexander – CLÉMENT, Olivier. *Il mistero pasquale*. Roma: Lipa, 2003, s. 19–20.

Dvojitá láska se vyjeví v kontrastu: jedna je esencí spásy, druhá hříchu. Setkání s Boží láskou, tzv. *agapé* (z řeckého ἀγάπη označující v křesťanské spiritualitě lásku, která předává přijatý dar⁶), jež se zjeví v daru nové a věčné smlouvy (eucharistie), přivádí člověka k sebepoznání, jež může vést buď do tmy Jidášových činů, nebo k vnitřnímu *obrácení*. Duchovní zkušenost *obrácení* doprovází setkání s vlastní nedokonalostí a s poznáním působení zla v člověku a v tomto světě. Působení této egoistické sebelásky, tzv. *filautie* (z řeckého φιλαυτία, která je v nauce Maxima Vyznavače považována za pramen všech špatných myšlenek⁷), se po ustanovení eucharistie demaskuje právě v konání Jidáše. Poznání reality života zahrnuje i vhléd do působení hříchu, což na druhou stranu umožňuje hlouběji poznat a prožít výkupnou lásku Boha, jak v následné citaci poznamenal Vladimír Solovjov:

Smysl křesťanství ani nemůže být jasný pro ty, kteří se cítí dobře v tomto světě. Pro takové lidi i Kristovo kázání bylo němým slovem, protože neviděli zlo, z kterého Kristus přišel vysvobodit svět.⁸

Velikonoční triduum byzantského ritu svými evangelijními texty, liturgickými úkony i asketickou praxí přivádí věřícího k pravdivému sebepoznání. Sebezkušenost v odvážném setkání s vlastním hříchem je odrazovým můstkem pro proměnu v lásce. Aby obrácený člověk postoupil na své duchovní cestě, prochází *cestou očišťování* (*via purgativa*) od vžitých mechanismů egoistické sebelásky zviditelněné v Jidášových činech. Jidáš polibkem zradil Syna člověka. Věřící veřejně odmítají tuto filautickou lásku před přijímáním eucharistie (agapické lásky), když se v byzantské liturgii modlí:

Přijmi mě dnes, Synu Boží, k účasti na své tajemné večeři, vždyť nechci toto tajemství vydat nepřátelům ani tě pozdravit jidášským políbením, ale jako lotr se ti vyznávám: Pamatuj na mne, Pane, ve svém království.

Jak již bylo několikrát uvedeno, před dokonalou láskou smluvně ukotvenou v eucharistii se demaskuje přízemní princip zla spoutávající lidstvo po Adamově pádu. Radikální láska Boha vyprovokovala

⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006, s. 15.

⁷ Srov. FARUGGIA, Edward (ed.). *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*, s. 358.

⁸ SOLOVJOV, Vladimír. *Duchovní základy života*. Olomouc: Refugium, 1996, s. 71.

extrémní protireakci zlého, která ale – jak bude uvedeno v následujících mysticko-teologických reflexích nad byzantskými Velikonoce – nezvítězí, i když využije a použije lidské slabosti a porušenosti, včetně nejdokonalejšího nástroje zla: násilí a smrti.

3. *Velký pátek*: od úzkosti a strachu k důvěře a odevzdání

Na *Velký pátek* je v byzantském ritu čteno dvanáct úryvků z evangelií, které popisují křížovou cestu Ježíše Krista. Během utrpení a smrti Krista se demaskuje působení zla v jeho nahotě, přičemž paradoxně se Kristovo utrpení nestává porážkou, ale cestou spásy pro lidstvo. Bůh člověka zachraňuje tím, že na sebe bere jeho hříchy, jeho stav opuštěnosti, zoufalství, a učí pokorné důvěře. Olivier Clément v této myšlenkové linii reflektuje událost v Getsemanech a na Golgotě:

Když toto tělo v Getsemanech a na Golgotě pojímá všechny naše smrtelné zápasy, když Slovo lidsky, tělesně zakouší naše úzkosti a muka, je už jen rozbitým tělem vystaveným posměchu lidí a Otec mlčí, vše se rázem zaplavaluje světlem; nepředstavitelná propast, kterou v Božím nitru vyhloubilo Ježíšovo lidské zoufání, všezahrnující zoufání, „Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“, se vyplňuje svatým Dechem, který všechno sjednocuje: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha!“, a toho ducha, tohoto Ducha odevzdává též Marii a Janovi, první církvi u paty kříže. A vše se obrací, „tělo pro smrt“ se stává „tělem pro vzkříšení“. Naše smrt, všechny smrti, které přestřihují náš život, se stávají cestou ke vzkříšení.⁹

Pokoušení pocitu opuštěnosti Bohem, temné noci, bezvýchodnosti, které je zahrnuto v citované modlitbě Krista na kříži, odráží stav člověka po prvotním pádu. Ilarion Alfejev, když popisuje život a duchovní odkaz Izáka Syrského, představuje nauku toho významného duchovního autora v analogické mystické perspektivě. Opuštěnost Bohem je podle Izáka nejstrašnější zkouška, období duchovního úpadku, který záhy vystřídává vzestup a útěcha. Ilarion Alfejev konkrétně napsal:

Život v Bohu spočívá v prožívání Boží přítomnosti. Když je tento pocit z jakéhokoliv důvodu oslaben, věřící nedojde pokoje, dokud se nevrátí. V tomto smyslu je opuštěnost Bohem nejvyšším stupněm „krize“, tj. soudu, na kterém jsou spravedliví odděleni od nespravedlivých. Zkušenost opuštěnosti

⁹ CLÉMENT, Olivier. *Tělo pro smrt a pro slávu*. Olomouc: Refugium, 2004, s. 25.

Bohem má pro každého křesťana pouze dvě možná řešení – buď prohloubení víry a přiblížení se k Bohu, nebo „ztroskotání ve víře“ a ztrátu Boha.¹⁰

Ježíš proměňuje lidskou beznaděj v naději a zoufalství v radost, „úzkost se přetváří v důvěru a narcismus v odevzdanost...“¹¹ Utrpení a kříž Ježíše je totiž projevem „ontologické solidarity“, jak napsal Olivier Clément:

I na kříži Ježíš zvolá mocným hlasem (Lk 23,46) a v Getsemanech se potí krví. Tehdy ve své ontologické solidaritě s námi zakouší protipřirozenost smrti a všech našich situací smrti, a protože on je jediný plně žijící, cítí je v celé jejich tíži. Olovnicí svého proměněného a ukřižovaného lidství měří hloubku oddělení člověčenství pohřbeného v utrpení, smrti a podsvětí. Smrt totiž nepochází z jeho bytí, ale jen z jeho lásky k nám. My jsme uvnitř smrti. On jí byl cizí, ale „sestoupil“ do ní. Bůh protrpěl smrt v těle, lidsky podstoupil smrt, řekl Pátý ekumenický koncil.¹²

Přijetí kříže znamená umožnit proměnu vlastní přirozenosti v novou boholidskou přirozenost.¹³ Pavel Evdokimov velmi citlivě psal o přijetí vlastního kříže v souvislosti s niterným poznáním kříže Krista:

Otcova tvář přechází v Synovu a do našeho nitra padne stín jeho kříže. Náš vlastní kříž se jasně rýsuje, už není návratu k dřívější prosté a dětské víře. Duši drásají bolestné disonance, jasně vidí zlo a hřích, prožívá krajní napětí mezi dvěma stavy, které se vzájemně vylučují. Krutá zkušenost pádů a nemohoucnosti ji může vrhnout na pokraj zoufalství. Jsme ve velkém pokušení křičet, že je to nespravedlivé, říkat, že Bůh na nás žádá příliš, že náš kříž je těžší než kříž těch druhých,

píše Evdokimov a dodává:

Člověk nikdy není zkoušen nad své síly. Bůh na nás v tomto rozhodujícím okamžiku napjatě čeká. Očekává od naší víry mužný čin, plné a vědomé přijetí vlastního údělu; chce, abychom jej přijali svobodně.¹⁴

¹⁰ ALFEJEV, Ilarion. *Izák Syrský a jeho duchovní odkaz*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 126.

¹¹ CLÉMENT, Olivier. *Tělo pro smrt a pro slávu*, s. 54.

¹² Tamtéž, s. 122–123.

¹³ Srov. SLÁDEK, Karel. *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 85–85.

¹⁴ EVDOKIMOV, Pavel. *Epochy duchovního života. Od pouštních Otců do našich dní*. Olomouc: Refugium, 2002, s. 76–77.

Rovněž tvar samotného kříže je znamením sestoupení a zároveň výstupu. Vertikála kříže je v ikonické tradici zasazena do země s lebkou (Adamovou hlavou, která předznamenává sestup do předpekli), a zároveň směřuje k nebi, ke vzkříšení. Na tvaru kříže je podle východní křesťanské tradice umístěno třetí příčné dřevo, jež je lehce nakloněné. Pavel Evdokimov tuto symboliku dává do souvislosti se soudem:

Scabellum pedum (srv. Sk 2,35; Žl 109) skloněné dolů zobrazuje osud lotra po levici a skloněné nahoru osud lotra po pravici kříže. Kříž, „váhy spravedlnosti“ a průlom do věčnosti, je uprostřed jako most mezi nebeským královstvím a peklem.¹⁵

Připomínka postoje lotra po pravici je zmíněna v již citované modlitbě věřícího před přijetím eucharistie. Kříž má tedy i rozměr soudu: konečné oddělení lásky ráje od pekelských muk zhoubné sebelásky. Podle Vladimíra Losského je zároveň znamením sebevydanosti celé Boží Trojice. Je Její svobodnou volbou vzít na sebe pro spásu člověka následky jeho hříchu. Je Její svobodným sebeponižením až do krajnosti, čímž byla zjevena mírná a obětavá láska Syna vydaného do rukou nepřátel.¹⁶ Následování Krista v přijetí vlastního kříže či nesení kříže bližních znamená intimně se připodobňovat Jeho boholidské přirozenosti. Sergej Bulgakov míní, že když člověk na sebe vezme kříž, může to „také mít zcela objektivní význam, protože v něm dochází ke koordinaci mezi Božskou a lidskou vůlí. Kříž je otázka, obracející se na lidskou vůli a jeho přijetí je kladná odpověď na ni, rodící se z mírnosti srdce.“¹⁷ Rovněž podle Bulgakova je v okamžiku smrti Ježíše Krista přítomno též sebevydání Ducha svatého. Když byl Ježíš uložen do hrobu, Duch svatý zůstává s ním, takže jeho tělo je neporušeno. Následně s Kristem sestupuje do předpekli a účastní se Jeho Vzkříšení.¹⁸

Večerní bohoslužba *Velkého pátku* je v byzantském ritu spojena s procesním vynášením příkrývky na hrob, tzv. *pláščence* (z ruského *пещаница*), na níž je vyšitý nebo namalovaný Kristus sejmutý z kříže a kladený do hrobu. Plátno je přeneseno z oltáře do chrámové lodi, kde se klade na květinami vyzdobený stůl představující Boží hrob.¹⁹

¹⁵ Tamtéž, s. 95–96.

¹⁶ Srov. LOSSKIJ, Vladimir. *Очерк мистического богословия восточной церкви. Догматическое богословие*. Moskva: Centrum „SEI“, 1991, s. 115–118.

¹⁷ BULGA KOV, Sergej. *Nevěsta Beránkova (O Boholidství)*. Velehrad: Refugium, 2004, s. 291.

¹⁸ Srov. BULGA KOV, Sergej. *Il Paraclito*. Bologna: EDB, 1987, s. 539–592.

¹⁹ Srov. FARUGGIA, Edward (ed.). *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*, s. 695–696.

Věřící bdí u hrobu, učí se být s Kristem a po vzoru Ducha svatého být svědkem jeho sestupu a výstupu. Po cestě velkopátečního očišťování (mnohdy i během) následuje zkušenost s *cestou osvícení* (via illuminativa) Slovem Vzkříšeného. Světlo radostné zvěsti bylo nejprve zvěstováno v místech života spravedlivých zemřelých. A až následně bylo hlášáno v pozemském světě. Takové je tajemství *Velké soboty*.

4. *Velká sobota*: sestoupení do předpekli jako zvěstování a předobraz křtu

Spiritualitu *Velké soboty* doprovází tajemství Kristovy smrti a Jeho sestoupení do předpekli. Ježíš podle křesťanské tradice sestoupil hlásat radostnou zvěst všem těm spravedlivým, kteří v posmrtném stavu očekávali na vstup do nové dimenze bytí. *Velká sobota* je událostí znovu umožňující věčný život v ráji. Již *kondak* doby postní připomíná věřícím tuto rozhodující událost:

Nebrání už více plamenný meč bránu Edenu, otevřel ji náš přeslavný spojenec: dřevo Kříže. Byl zapuzen osten smrti a zahánáno vítězství pekla, neboť tys, Spasiteli můj, v něm stanul a volal jsi k těm, kdo byli v podsvětí: „Vejděte opět do ráje!“

A následující *kondak Květné neděle* dává do souvislosti událost sestupu s „novým“ povoláním Adama, který překonává stav porušení přijetím Božího slova, čímž „nově“ participuje na Vzkříšení:

Kriste, Bože, jenž spočíváš na nebesích na trůně i na zemi sedíš na oslátku, přijal jsi chvalozpěv andělů i opěvování dětí volajících: „Požehnaný, jenž přichází, aby povolal Adama.“

Taktéž podle následujícího liturgického zpěvu *Velké soboty* Ježíš nejprve sestoupil na zem, aby zde hledal Adama, a po té se kvůli jeho záchraně vydal do předpekli:

Sestoupil jsi na zem, abys zachránil Adama, a když jsi ho tam nenalezl, vydal ses ho hledat až do pekel.

Kromě zvěstování Božího slova o vykoupení v místě předpekli je událost *Velké soboty* svázána se svátostí křtu. Během křtu je podle starodávné tradice celý člověk třikrát ponořen do vod, tedy třikrát sestupuje,

a je třikrát knězem vytažen do nového bytí.²⁰ Analogicky Kristus sestoupil do předpekli, kde podle ikonického ztvárnění vzal za ruku Adama a Evu, aby vtáhl je do nového života. Pavel Evdokimov k tomu napsal:

Být pokřtěn tedy znamená nejen zemřít a být vzkříšen s Kristem, ale také sestoupit do pekel a za Kristem z nich vyjít. Vždyť peklo je hroznější než smrt. Vybavují se nám zde slova jednoho Otce: „A nicota, kterou hledají, jim nebude dána.“ A právě zde bylo vydobyto definitivní vítězství. Kristus sem sestupuje obtížený Hříchem, se stigmaty Kříže, ukřižované Lásky. Musíme mít pevně na paměti konečné a bezprostřední důsledky: každý pokřtěný, vzkříšený spolu s Kristem, též nese stigmata kněžských starostí Krista-Kněze, jeho apoštolské úzkosti o osud těch, kdo jsou v pekle.²¹

Spiritualita pokřtěného člověka je *stigmatizována* následováním Krista až do předpekli, do nicotnosti světa, bojem proti vlastnímu peklu a nesením trpkého údělu druhých, prožitím jejich zoufalství v životě bez Boha, totální samoty, do které má být zvěstováno světlo radostné zvěsti. Evdokimov přirovnává tento duchovní prožitek k mystice noci:

„Noc“ západních mystiků a „opuštěnost Bohem“ duchovních učitelů křesťanského Východu promlouvají o sestoupení do pekel. Ten, kdo je vnímavý ke světu, prožívá zkušenost pekla bezprostředně.²²

Dále si Evdokimov všímá zobrazení tajemství sestoupení do předpekli v ikonografii. Symbolicky je připomínáno již na *Ikoně Narození*, kde leží Ježíš ovinutý stejným plátnem jako v hrobě a na pozadí temné jeskyně – symbolu místa mrtvých, kam sestoupí po své smrti. Taktéž *Ikona Epifanie* s Ježíšem vstupujícím do vod Jordánu je jakoby tekutým hrobem, který obtéká celého Krista. Vlastní *Ikona Sestoupení do předpekli* je ikonou zvěstování, kdy Ježíš oklopen zářící aureolou svého oslaveného těla drží svitek se zvěstí o svém vzkříšení, šlape po branách pekla a drží za ruku Adama.²³ A ihned poté vychází z tohoto místa mrtvých, „ze zničeného pekla jako ze svatebního paláce“²⁴, k lidem žijícím na zemi, aby i jim byla zvěstována radostná zvěst o vzkříšení a věčném životě. A nastává *Neděle Paschy*.

²⁰ Srov. EVDOKIMOV, Pavel. *L'Orthodoxie*. Paris: Declée De Brouwer, 1979, s. 275.

²¹ EVDOKIMOV, Pavel. *Epochy duchovního života*, s. 97.

²² Tamtéž, s. 110.

²³ Srov. tamtéž, s. 96.

²⁴ Tamtéž, s. 96.

5. *Neděle Paschy: Kristus vstal z mrtvých!*

V pravdě vstal z mrtvých!

Vyvrcholení slavení Velikonoc začíná večer ze soboty na neděli slavnostním průvodem kolem chrámu s *jitřní* bohoslužbou. Nejprve se věřící shromáždí před chrámem, aby následně otevřené dveře symbolizovaly vstup do nového života. Slavnostní průvod s korouhvemi a ikonami, s rozžatými svícemi věřících, doprovází zpěv: „Vzkříšení tvoje, Kriste Spasiteli, andělé opěvují na nebesích, dejž, abychom i my na zemi čistým srdcem tebe oslavovali!“, načež kněz zvolá: „Kristus vstal z mrtvých!“, po té věřící odpovídají slovy: „Vpravdě vstal z mrtvých!“, za kterými následuje známý *tropar*²⁵: „Vstal Kristus z mrtvých, smrtí smrt překonal a jsoucím ve hrobech život daroval.“

V průběhu nedělního dne Velikonoc, Přečodu, Paschy, je oslavováno vzkříšení četbou evangelia v několika jazycích, aby byla zvěst šířena ke všem národům. Setkání se Vzkříšeným přináší duchovní radost a pravý pokoj, jak je uvedeno v následném velikonočním *kondaku*:

Když sestoupil jsi až do hrobu, Nesmrtelný, tehdy jsi přemohl moc podsvětí a vstal jsi z mrtvých jako vítěz, Kriste Bože, ženám myronosicím zvěstuješ: „Radujte se!“ Svým apoštolům uděluješ pokoj a kleslým skýtáš vzkříšení.

Vladimír Losskij v *Eseji o mystické teologii Východní Církve* k vykupitelskému dílu Krista napsal:

Dílo vykonané Kristem se vztahuje k naší přirozenosti, která není více oddělená od Boha kvůli hříchu. Je novou přirozeností, obnoveným stvořením, které se zjevilo ve světě, novým tělem, čistým od každého vlivu hříchu, svobodným od vnějších závislostí, odděleným od naší nepravosti, od každé cizí vůle, a to skrze drahocennou Krev Krista.²⁶

Zvěstování o vzkříšení je počátek mystického výstupu a *cesty sjednocení* (via unitiva) s dokonalým boholidstvím Krista. Je prožitek vlastního vzkříšení ve Vzkříšeném, jak tuto „metamorfózu“ nazval Olivier Clément:

²⁵ Biblická skladba složená z jedné nebo více vět shrnující význam liturgické slavnosti – srov. FARUGGIA, Edward (ed.). *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*, s. 913.

²⁶ LOSSKIJ, Vladimír. *Очерк мистического богословия восточной церкви*, s. 117.

Celý duchovní život lze tedy definovat jako růst „těla pro slávu“ v nás, růst „vnitřního člověka v srdci“, který přebírá celou skutečnost člověka vnějšího s tím, jak se tento člověk vyčerpává a „rozpraskává“ jako kukla, z níž má vylétnout motýlek (To je určitě duchovní smysl vrásek). „Mystická smrt“ je uvědomělý sestup do smrti, aby se zde člověk setkal s Kristem a vstoupil do jeho dynamiky vzkříšení. Aby vědomě prožíval naše vzkříšení ve Vzkříšeném (ve staré církvi se mnichovi, jehož askeze došla cíle, říkalo „vzkříšený“). Věčný život tedy začíná už na této zemi, jako předjímání parúzie.²⁷

Stejně jako v utrpení nesl Kristus na svém těle tíži celého lidstva, tak i vzkříšení má podle Ignáce IV. rozměr mystického Těla Kristova, které vtahuje nejen jednotlivého člověka, ale též celé lidstvo do reality vzkříšení – a nejen celé lidstvo, nýbrž celý kosmos, který tím vytrhává z potenciálního pádu do chaosu a nicoty.²⁸

6. Závěr

Slavení tajemství Velikonoc je v centru spirituality křesťanství Východu i Západu. Dar poznání dokonalé agapické lásky uzavřené v eucharistii vede člověka k *obrácení* a pravdivému sebepoznání. Na *Velký pátek* se věřící setkal s kořenem všeho zla a hříchu, s egoistickou a idolatrickou sebeláskou, konfrontoval se se zradou, zapřením a podlehnutím zlu. Křížovou cestou Ježíše Krista, který na sebe bere následky prvotního hříchu, je člověk vnitřně *очиšťován* a osvobuzuje si vnitřní postoj pokory a důvěry před temnotou a úzkostí duše. Tajemství *Velké soboty* je Kristovo sestoupení do předpekli a Jeho zvěstování, jež osvobozuje od pekla opuštěnosti a zoufalství ve smrti. Spásu očekávající lidé jsou *osvíceni* zvěstováním Božím slovem, mohou odvážně nést tíži porušenosti vztahů a participovat na vzkříšení. Věřící *sjednoceni* s boholidstvím Krista se s velikonoční radostí a pokojem účastní na výkupné síle Kristova Vzkříšení. Otevírá se tím nový boholidský život *Velikonoční Neděle*, do kterého křesťan vstupuje svátostí křtu.

Událost Velikonoc je spásným činem Boží Trojice, která se v každé své Osobě svým svébytným způsobem darovala pro záchranu člověka, aby mohl mít možnost uzdravit svoji hříchem paralyzovanou

²⁷ CLÉMENT, Olivier. *Tělo pro smrt a pro slávu*. Olomouc: Refugium, 2004, s. 124–125.

²⁸ Srov. IGNAZIO IV. *L'arte del dialogo*. Magnano: Comunità di Bose, 2004, s. 48.

přirozenost. Uzavřeme nyní meditaci o tajemství Velikonoc v byzantském ritu opětovnou připomínkou trojího paschálního zvolání kněze: „Kristus vstal z mrtvých!“, na které věřící s jistotou odpovídají: „Vpravdě vstal z mrtvých!“

ABSTRACT

KAREL SLÁDEK

The secret of Easter in the Byzantine rite by means of mystic-theological reflection

This article interprets the secret of Easter in the Byzantine rite by means of mystic-theological reflection, or by means of spiritual development of a personality as perceived in the Christian mystic tradition. The article is chronologically structured according to the sequence of days of the liturgical period. The method is the application of the teaching of personal spiritual development by means of the path of *conversion, purification, enlightenment and unification* on individual days of celebrating the secret of Easter in the Byzantine rite. The gift of knowledge of the perfect agape love which is concluded in the Eucharist leads the man to the *conversion* and truthful self-knowledge. On *Good Friday* the worshipper meets the root of all evil and sin, the egoistic and idolatry self-love, confronts themselves with treachery, renouncement and succumbing to evil. By Jesus Christ's road to Calvary who assumes the consequences of the original sin, the man is internally *purified* and acquires the inner attitude of humbleness and confidence instead of the darkness and anxiety of the soul. The secret of *Holy Saturday* is Christ's descending to pre-hell and His Annunciation which liberates from the hell of abandonment and despair in death. People waiting for salvation are *enlightened* by the announced God's words; they can fearlessly bear the burden of disturbance to relationships and participate in the resurrection. Worshipers *unified* with Christ's God-humanity participate with Easter joy and peace in the expiating force of Christ's Resurrection. The new God-human life of *Easter Sunday* is thus opened which a Christian enters through the sacrament of Christening.

Key words

Easter mystery, Byzantine rite, mystical theology, spiritual theology, Eucharist